

IRODALMI SZEMLE.

Erdély fejedelmi interregnuma

(Izabella királyné diplomáciai működése) 1551—1556. Külföldi levéltári kutatásai alapján írta Dr. Veress Endre. — Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. Budapest. 1899. 8-adr. 128 l.

E kettős cím alatt nagy igényekkel lépett világba ez ismertető munkácska. A kettős címhez jó volt még évszámokat is tenni, mert a nélkül a kettős cím is *rebus* maradt volna.

Mert hát mi is az az „*interregnum*”? Páriz Pápai szerint „a megholt és választandó új király közt az időköz és azalatt az ország-lás”. Ilyen pedig volt Erdélyben minden fejedelem után, kinek utóda nem volt életében megválasztva. De az 1551—56-iki nem volt ilyen „*interregnum*”. Izabella is diplomatizált 1540—59-ig. A helyes cím tehát csak a datumban lappang.

Pedig a szerző annyira büszke *ez* általa feltalált *korszakalkotó* címre, hogy azt mondja: e „fejetlen öt évi korszakot *ezentúl* (t. i. az ő felfedezésén túl) legtalálóbban *Erdély fejedelmi interregnumának* nevezhetjük”. (124 l.) Alig hisszük, hogy ezt a felfedezést a történetrókok acceptálni fogják.

Érzi a cím gyengeségét maga a szerző is, mert azt mondja *előszavá*-ban, hogy „Értekezésemnek azt a címet is adhattam volna: *Hogy vesztette el s nyerte vissza Izabella királyné Erdélyt?*” Kár volt nem úgy tenni, mert ez legalább nevén nevezte volna a gyermeket: az egyenes út a legrövidebb.

A *címkérdés rebusának* megfejtése talán abban a körülményben keresendő, hogy erről a themáról immár három monographia jelent meg: egy épen az Akadémia kiadásában Bpsten 1888-ban s kettő Bécsben 1889 és 91-ben s a legújabb negyediknek, mely — mint alább látni fogjuk — elnyelte három elődjét, olyan címet keresett írója, mely az ősökre ne emlékeztessen.

A homályos címhez méltó maga a munka is. Ismert dolgok újonnan elmondása, legtöbbszörre jelentéktelen „új adatokkal megvilágítva”. Régi „*csalétek*” felmelegítése, hosszú lére eresztve, itt-ott új garnirunggal „körözve”.

De nehogy a rebusokat szaporítsuk, lássuk a dolog velejét.

Erdély történetének emez érdekes korszakát *Szádeczky Lajos*

dr. egyik akadémiai értekezésében¹ és *Huber Alfonz* bécsi egyetemi tanár két értekezésében² tárgyalták. Nem lehetett azért könnyű, „önállóan áttanulmányozva“ s „új szempontokat keresve“ újból megírni, tekintve azt, hogy mind a három értekezés levéltári kutatások alapján készült. De Veress Endre dr. vállalkozott arra, „hogy kitöltse történetírásunk azt a hézagát, mely e két (talán három?) monographia mellett is megmaradt, s hogy kiegészítse e kor szereplőit illető eddigi ismereteinket“. (4 l.) Kétségkívül szép törekvés, ha kivitele megfelel a felkeltett várakozásnak.

A „három évi gyűjtés és munka eredménye“, a hirdetett önállóság, az új szempontok és adatok felcsigázták várakozásunkat, de a művet olvasva az előszóban hangoztatott ígéretet „szófia-beszédnek“ bizonyultak, mert be kellett látnunk, hogy az értekezés nagy részben Huber említett két művéből gyártott compilatio s csak az utolsó néhány fejezet (VII—X.) bír önálló értékkel, mely Izabellának 1555. ápr. havától a következő év őszéig folytatott diplomáciai működését ismerteti.

Hogy azonban Veress Endre dr. bennünket ráfogással ne vádolhasson, ő, ki forrásait „szigorú következetességgel“ idézi, „pontosság kedvéért még Hubert is“ (7 l.): szükségesnek látjuk állításunk igazolására néhány párhuzamos idézetet felhozni, hogy az olvasók is meggyőződhesenek arról, hogy Veress Endre dr. nem annyira „kiegészíti“ (ezt ő mondja 6 l.), mint inkább *lefordítja* Huber munkáinak egyes részeit.

Huber 27—28.

Die Erwerbung Siebenbürgens etc.

Nádasdy.... machte der Königin die Anträge seines Herrn bekannt. Diese bezeichnete die ihrem Sohne für sein väterliches Erbtheil angebotene Entschädigung für ganz unangemessen. Der König sollte ihm eine solche Stellung verschaffen, dass er jährlich 30000 Gulden baar einnehme.... Bis für den Prinzen eine solche Stellung ausgemittelt wäre, sollten ihm Kaschau, die Burgen Munkács und Huszt mit den Einkünften von denselben und die Comitate Bereg, Máramaros und Abaujvár mit dem Ertrage der dortigen Salzbergwerke eingeräumt werden. Zugleich deutete Isabella ihren sehnlichen Wunsch an, dass ihr Sohn mit der jüngsten Tochter des Königs Ferdinand.... verlobt werden möge.

Veress 12. l.

Erdély interregnuma.

A mint Nádasdy Tamás országbíró (Ferdinánd egyik biztosa) az első nap előterjeszté Izabellának királya ajánlatát, mindjárt keveslé a fiának ígért kárpótlást, s azt kívánta, hogy olyan birtokot adjon neki, melyből legalább évi 30000 frnyi készpénz jövedelme legyen. A míg pedig neki ezt a birtokot kieszelik (!), engedjék át Kassát, Munkácsot és Husztot, valamint Bereg, Máramaros és Abauj vármegyét sójövödelmével együtt, fia meg jegyeztesse el a király legifjabb leányával.

¹ Izabella és János Zsigmond Lengyelországban. 1552—1556. Budapest, 1888.

² Die Erwerbung Siebenbürgens durch König Ferdinand I. im Jahre 1551 etc. Wien 1889. és Die Verhandlungen Ferdinands I. mit Isabella von Siebenbürgen 1551—1555. Wien 1891.

Huber: Die Verhandlungen etc. 6 l.

Zwar ihre Bitte, Ochsen, Lämmer, Pferde und Wein nach ihren schlesischen Fürstenthümern zollfrei einführen zu dürfen, war von geringer Wichtigkeit und wurde auch vom Könige genehmigt, soweit es sich auf die Bedürfnisse des Hofes bezog. Aber von grösserer Bedeutung war das Ansuchen Isabellas, dass ihr Sohn von der Kriegspflicht und die Unterhanen von allen Steuerleistungen gegenüber der Krone Böhmen frei sein sollten. Ferdinand antwortete, dass Johann und seine Erken dieselben Rechte und Pflichten haben sollten, wie die anderen schlesischen Fürsten, wie dies ja auch im Verträge von Weissenburg ausdrücklich festgesetzt worden war. Auch auf die Bitte, dies wenigstens für eine Anzahl von Jahren zu bewilligen, ging er mit Rücksicht auf das Reich Böhmen und die böhmischen und schlesischen Stände nicht ein.

Huber: Die Verhandlungen 30. l.

Was die Bitte um Befreiung der genannten schlesischen Herzogthümer und Herrschaften betreffe, so sei im Verträge mit Johann Sigmund ausdrücklich der Vorbehalt gemacht worden, dass derselbe den Königen von Böhmen Alles zu thun und zu leisten verpflichtet sei, was die anderen Fürsten geleistet haben und leisten. Der König könnte es daher weder bei den Ständen Böhmens, noch bei den übrigen Fürsten und Ständen Schlesiens rechtfertigen, wenn er zwei so reiche Herzogthümer von den gemeinsamen Lasten ganz oder theilweise befreite, und ohne deren Zustimmung könnte er es, auch wenn er wollte, nicht bewilligen. Auch würde er dadurch Andern ein böses Beispiel geben, ihrerseits die Hilfe zu verweigern.

Nem akarjuk megtölteni e folyóiratot párhuzamos helyek felsorolásával, hanem e helyett párhuzamosan mutatjuk ki az „önálló áttanulmányozás“ eredményét.

Veress: Interregnuma	12,	13,	14,	15—16,	17,	20,	21—22,	23,	25,
Huber: Die Erwerbung	27,	28—29,	32,	33,	34,	—	—	—	—
Huber: Die Verhandl.	4,	5,	—	—	—	5,	6,	6—7,	7—8
Veress: Interregnuma	25—26,	33,	39,	40,	41,	43—44,	44,	45—46,	
Huber: die Verhandlung	8,	9,	10,	12—13,	14—15,	15,	15—16,	17—18,	

Veress. 22. l.

A titkár arra kérte Ferdinándot, adjon Izabellának vámmentes beviteli engedélyt, hogy szarvasmarhát, lovat, juhot és bort vitethessen be sléziai hercegségeibe; de azt csak a saját udvartartása szükségletére engedte meg. Elvi jelentőségű volt az a további előterjesztése, hogy fia mentessék fel a császár vagy a Ferdinánd hadjárataiban való részvétel kötelezettsége, alattvalói pedig a cseh koronával szemben minden adófizetés alól. De a király azt felelte, hogy János Zsigmond és örökösének ugyanolyan jogai és kötelezettségei vannak és lesznek, mint a többi sléziai fejedelmeknek, a mint azt a fejevári egység is határozottan mondja; s midőn Loboczy ezt a felmentést csak legalább néhány évre kérte, Ferdinánd kitérőleg azt válaszolá, hogy ez ügyben csupán a cseh és sléziai rendek hivatottak határozni.

Veress 71.

A mi pedig azt a kívánságot illeti, hogy fejedelemségeit és uradalmait minden adó alól felmentse, utalja a fehérvári egyezésre, melyben világosan ki van kötve, hogy azokért János Zsigmond a cseh király iránt mind azt tenni köteles, a mit a többi hűbéres hercegek tettek és teljesítenek. Így hát a király nemesak nem tudná igazolni eljárását a cseh és sléziai rendek előtt, ha két ily gazdag hercegséget egészen vagy részben felmentene az általános teherviselés kötelezettsége alól; de azt meg sem tehetné hozzájárulásuk nélkül, eltekintve attól, hogy ezzel rossz példát szolgáltatna alattvalóinak, a kik ily terhes időkben még a rendes adót is megtagadnák.

Veress: Interregnuma 47—48, 50, 54, 57—58, 59, 59—60, 60—61, 62,
 Huber: Die Verhandl. 18—19, 17, 20, 20—21, 22, 22—24, 24—25, 25—26,
 Veress: Interregnuma 63—64, 64, 70, 71, 72—73, 73—74, 77—79, 80, 83.
 Huber: Die Verhandl. 26—27, 28, 29, 30, 30—31, 31, 31—33, 33, 35.

Nehogy az olvasó azt higgye, hogy csak a munka eleje indul mások átírásával, az utójára idézett két átírást is egymás mellé állítjuk:

Hubert Die Verhandlungen 33. l.

Isabella zeigte sich als vollendete *Schauspielerin*. Sie vergoss bei jeder Audienz *Thränen* wegen der *Beschuldigung*, dass sie mit Petrovich, den Aufständischen und den Türken in *Einverständnisse* sei. stb.

Hubert id. m. 35.

Nach diesen Mittheilungen dachte Ferdinand nicht mehr daran, der Königin Isabella die für den 8. Juni versprochen 11,000 Ducaten zu zahlen. Unverzüglich schickte er mit dem Original des Schreibens des Sultans und einem Auszuge des Gesandtschaftsberichtes Wég's den Erasmus Haidenreich an den polnischen König, um diesen von den Umtrieben seiner Schwester zu überzeugen... Auch diesmal spielte Isabella die Gekränkte und unschuldig Verleumdete. stb.

Veress dr. Interregnuma 80. l.

Izabella ezúttal is kitünő diplomatának bizonyult, mert minden alkalommal *könyekre* fakadt a követek *szemrehányására* és ügyes *színelési* képmutatással meggyőzően tagadta a Petroviessal s az erdélyi felkelőkkel való *részességét* (igy!) stb.

Veress id. m. 83.

Ily körülmények közt a bécsi udvar még kevésbé gondolhatott a 11,000 forint megfizetésére s az ígéretek teljesítésére, a mit tudára is adtak a lengyel királynak, a hozzá küldött Haydenreich Erasmus által, a kívül a szultán eredeti levelét is megküldték, hogy a király győződjék meg nővére üzelmeiről. De Izabella most is pompásan adta anyja által az ártatlant. stb.

A feltüntetett lapokon ilyen majdnem szószertint való fordításokat találunk, melyeket Veress Endre dr. épen nem idéz „szigorú következettség-“gel. (Hubert pl. mindössze 14 helyen idézi!) S ha tudjuk azt, hogy a 126 lapra terjedő értekezésben csak 40 lapnyi (85—126) az önálló tanulmány eredménye, fogalmunk lehet a munka tudományos értékéről, mely éppenséggel nem áll arányban a három évi gyűjtéssel és munkával, annál kevésbé azzal a kérkedő nagy hanggal, melylyel az előszóban Hubert („nagyabecsült volt tanárát“) leczkérteti s „új szempontokat“, „új adatokat“, „százados tévedések“ megigazítását, „esőkönös datum-hibák“ kijavítását igéri.

Van néhány jelentéktelen „új adata“; de azokra is elmondhatjuk, hogy „sok hűhó semmiért“. Ezek legfőnnebb arra jogosították volna fel, hogy „adalékokat“ adjon Izabella történetéhez. Ez lett volna a solid eljárás, de hol maradt volna akkor a „korszakalkotó“ nagy munka.

A hol *önálló*, abban sincs köszönet. „*Új szempontjai*“ ilyen állításokban nyilvánulnak: „Habsburgi Ferdinánd magyar király éppenséggel nem volt megelégedve a *leveretése után*, 1538. febr. 24-én nagy nehezen létrejött... nagyváradai titkos békével“. (8 l.) Ha Ferdinánd leveretett volna, János király nem mondott volna le a koronáról,

s igényeiről Ferdinánd javára! A nagyváradi béke létrejöttének tulajdonképeni oka — Károlyi Árpád szerint — a szultán haragjától való félelem.

Ferdinánd „*tehetetlenségében*, minden jelentősebb eredmény nélkül bosszankodva nézte, mint választják meg“ etc. — s már néhány sorral alább: „Ferdinánd az egymást követő események közepette *nem vesztegelt télen*“ (8 l.).

Frater György politikai pártállását személyes érdekeiből akarja megmagyarázni. (9., 12 l.) Milyen szellemes jellemzés, midőn azt mondja, hogy Erdély megnyeréseért Ferdinándnak „György barátot kell esupán megnyerni: elvégzi ő ezt, *ha jutalom fejében csuháját és püspöki talárját biboros kalappal eserélheti majd fel!*“ Szegény György barát: ezért mondanak téged a XVI. század legnagyobb magyar diplomatájának?!

Véleményünk a mondottak után az, hogy a szerző sokat ígér, de keveset ad. „Külföldi levéltári kutatásai“-nak bizonyára meg lett volna a kívánt eredménye, ha szerényebb igényekkel lépett volna elő, s az egész „*interregnum*“ helyett Izabellának 1555. ápr. havától a következő év őszéig folytatott diplomáciai működését ismertette volna.

Nem hallgathatjuk el ezek után csodálkozásunkat a felett, hogy az akadémia ilyen „önálló“ munkát szó nélkül kiadott, mert úgy tudjuk, hogy ha a munkáért a szerző is a felelős, az értekezés bírálaton szokott átmenni. Nem tudjuk, kik voltak a bírálók: de bizonyára olyanok lehetek, kik a kérdés irodalmát nem ismerték s a kik előtt Erdély története terra incognita.

L. J.

Görög történelem, különös tekintettel az athéni történelemre és annak forrásaira.

Irta: *Schvarcz Gyula*. Budapest, 1900. 743 l. Kiadja az Athenaeum.

Ára 14 korona.

Évtizedekre terjedő kritikai forrástanulmányon alapuló buvárlatainak eredményét bocsátja közre előttünk fekvő művében a szerző — mint ezt maga írja munkája előszavában. — E bevezető szavak már magokban véve is őszinte tiszteletet ébreszthetének a szerző iránt, a ki évtizedekig végez buvárlatokat egy tudománykörben, majd előáll, hogy beszámoljon hosszas, komoly, fáradságos munkája eredményéről. De magára a dologra térve Schvarcz Gyula nemcsak olyan szorgalmas munkás volt, a ki minden körülmények között eredményt tud felmutatni, hanem mester a maga nemében, ki talentumokkal rendelkezve úttörő munkára vállalkozott s mint ilyen, fényesen gazdag eredményekről számolhat be. Abban a széles körben, melyben mozognia kell, a biztos tájékozottság mellett a teljes philologiai képzettség és mély